

იტალიელთა თვალით დანახული XVII საუკუნის მეორე ნახევრის ქართლის ქალაქების სოციალურ-ეკონომიკური ყოფა

ნუგზარ ბარდაველიძე
სტუ პროფესორი

SOCIO-ECONOMIC LIFE OF THE CITIES OF KARTLI OF THE SECOND HALF OF THE 17TH CENTURY THROUGH THE EYES OF ITALIANS

Nugzar Bardavelidze
Professor of GTU

RESUME

In the second half of the seventeenth century, in the cities of Tbilisi and Gori, the Fathers of the Order of the Capuchin restored the Catholic mission. Along with religious activities, the Capuchin fathers were also busy treating sick people. So they soon gained great sympathy from local citizens. The prefects of the Capuchin mission systematically dispatched their relationship to Rome. These relationships describe the daily activities, successes, and problems of the Capuchin mission. These relationships represent the most objective historical texts about the 17th-century Kartli kingdom, urban life. These relationships preserved in the Vatican archives are translated and published in Georgian. Studying them allows us to restore the historical picture of that era much more objectively and fully.

Keywords: capuchins, mission, relations, Holy See, Catholic orders, Mission Prefect, Kingdom of Kartli

საკვანძო სიტყვები: კაპუცინები, მისიონი, რელიგია, წმინდა საყდარი, მისიის პრეფექტი, კათოლიკური ორდენები, ქართლის სამეფო.

* * * *

350 წლის წინ, საქართველოში მისიით ჩამოსულმა კაპუცინთა ორდენის წარმომადგენელმა მამებმა, რამდენიმე ათწლეულიანი წყევლის შემდგომ, შესძლეს აღედგინათ მსახურება XVII-ის პირველ ნახევარში, თეატინელი მამების მიერ დაფუძნებულ თბილისისა და გორის კათოლიკურ მისიონებში. ქართლიდან რომში გაგზავნილ მისიონერთა რელაციონებში (მოხსენებით წერილებში), ისე როგორც არც ერთ სხვა იმ პერიოდის ისტორიულ წყაროში, მეტად ხატოვნად, ზუსტად, ზედმეტი შელამაზების გარეშე, საკმაო ემოციურობითაც, არის აღწერილი ქართლის, კონკრეტულად თბილისისა და გორის ქალაქური ცხოვრება. საკმაო დოკუმენტური სიზუსტით და ამავე დროს მხატვრული ენით გაცოცხლებულია იმ ეპოქის უბრალო ადამიანების ყოფა და რაც ჩვენი ისტორიოგრაფიისათვის საკმაო იშვიათობაა. კათოლიკე მისიონერთა რელაციონები, ჟანრად წარდგენის საქართველოში მოგზაურობის აღწერა-

სთან ერთად, გვცვლილებენ საკმაოდ ხატოვან სურათს, გვიანი შუა საუკუნეების ქართული ქალაქური ყოფის შესახებ.

მას ასე, როგორია მე-17 საუკუნის იტალიელთა მიერ დანახული ქართლის ქალაქების მკვიდრთა (იგულისხმება თბილისი და გორი) ყოფის ზოგადი სურათი? პირველი და უმთავრესი რასაც კაპუცინი მამების მიერ რომში გაგზავნილი წერილებიდან ვიგებთ: კათოლიკე მისიონერებს სრული მოქალაქეობრივი თავისუფლება აქვთ. ანუ გააჩნიათ სამლოცველოები და საცხოვრებელი ბინები, თავისუფლად აღავლენენ რიტუალებს, ქადაგებენ, აწყობენ მსვლელობებს და რეკენ ზარებს, „რომლის გაკეთება აღმოსავლეთის არც ერთ ქვეყანაში არ შეუძლიათ“¹.

მეორე მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რასაც მისიონერთა წერილებიდან ვიგებთ, მე-17 საუკუნის ქალაქელთა ყოფის შესახებ - თურმე სხვა ქვეყნებში მკვიდრი ქრისტიანებისაგან განსხვავებით, ქართველები მკაცრად იცავენ მარხვას. მარხულობენ ოთხშაბათს, პარასკევს და შაბათს, ამ და სხვა მარხვების დროს „მისდით იმას, რომ მარხვის პერიოდში არ ჭამო კარაქი, კვერცხი, ყველი, თევზი, ხოლო საქონლის კარაქის ნაცვლად გამოიყენო სელის ზეთი, რომლისგანაც ნებისმიერი საჭმელი მწარდება, და სხვა საკმაო გამოიყენება არ შეიძლება; და თუ ამ მარხვას დაარღვევ, უფრო უარეს მტრად ჩაგთვლიან, ვიდრე მუსლიმი და ებრაელია. და თუ ამას არ გააკეთებ, არც ერთი სული არ შემოიხედავს ეკლესიაში“².

კაპუცინი მისიონერთა წერილებიდან იკვეთება ისიც რომ ქართველებს უჭირთ მშობლიური მხარის დატოვება და სამსახურში სპარსეთში ან სხვაგვარად რომში წასვლაზე უარს ამბობენ, რაც დღევანდელი გადასახედიდან ძნელი წარმოსადგენია. უცხიეთში წასვლიდან თავის არიდების მიზნით კი შეიძლება სხეულის თვითდაზიანებასაც კი მიმართონ. სწორედ ამიტომ მისიონერები ვერ პოულობენ ეთნიკურად ქართველთა შორის, ევროპაში განათლების მიღების სასურველ კანდიდატებს.³

ქართლის ხელისუფალთ, მართალია სურთ, რომ თბილისისა და გორში მოქმედებდეს კათოლიკური

1 საქართველოს კაცინთა მისიონის პრეფექტის სერაფინო და მელიკოკას მიერ თბილისიდან 1674 წლის 18 ოქტომბერს წმ. კონგრეგაცია „დე პროპაგანდა ფიდესად“ მიწერილი წერილი. ევროპული წყაროები საქართველოს შესახებ. თბილისი 2018. გვ.47.

2 იქვე. გვ.49.

3 იქვე. გვ.51.

მისიონი, იყვნენ კაპუცინი მღვდელ-მონაზვნები, რომელთაც საჭიროების შემთხვევაში სამკურნალოდ მიმართავენ, თარჯიმნად ან დესპანად გამოიყენებენ, მაგრამ მათთვის სულ მცირე მატერიალური დახმარების გაწევისაგან თავს იკავებენ. მატერიალური სიდუხჭირის გამო ქართლში ჩამოსული კაპუცინი ბერები იძულებულნი არიან გამოკვეთისათვის საჭირო თანხების მოსაძიებლად, სწეულთა მკურნალობაში გასამრჯელო აიღო. არსებობის მინიმუმის დაკმაყოფილების შემთხვევაში კაპუცინი მამაბი, როგორც წესი სწეულთა მკურნალობაში გასამრჯელოს არ იღებდნენ.

კაპუცინთა წერილებიდან ასევე ირკვევა, რომ ქართლის ქალაქებში არსებული მისიები რომიდან გამოგზავნილი ჯამაგირის იმედით არიან, ხოლო იმ ეპოქის რეალობიდან გამომდინარე, რომიდან გამოგზავნილი ჯამაგირი საქართველოში დიდი დაგვიანებით აღწევდა ადრესატამდე. ის ფაქტი, რომ კაპუცინთა ქართლის მისიონებს მატერიალურად საკმაოდ უჭირდათ ადასტურებს, რომ მათი მისია არც თუ მტლად წარმატებულია. მიუხედავად იმისა, რომ რომში გაგზავნილ რელაციებში, მისიის პრეფექტები აღწერენ თავიანთ წარმატებებს, რომ თბილისის და გორის მდიდარი ვაჭრები და მათი ოჯახის წევრები იღებენ კათოლიკობას, გვჩნდება ეჭვი, რომ მთლად ასეც არ არის. ფაქტია ერთია, თუ მორწმუნეთა საკრებულო მრავალრიცხოვანი და შეძლებულია, მაშინ მის წევრებს, ორი-სამი მღვდელ-მონაზვნის გამოკვეთა არ უნდა გაუჭირდეთ და ეს ბერები იძულებულნი არ იყვნენ გაჭირვებით გაიტანონ თავი. რომში ამ ვითარებას, ალბათ მისიის ხელმძღვანელებიც კარგად აანალიზებდნენ და სავარაუდოდ ამიტომაც განსაკუთრებულ ყურადღებას არც უთმობდნენ ქართლის მისიონებს.

ფინანსური სიძნეელები XVII საუკუნის ქართლში მოქმედი მისიონების მუდმივად თანმდევი პრობლემაა. წმინდა საყდრის რწმენის პროპაგანდის კონგრეგაციის მესვეურთა გაანგარიშებით, რაც 1670 წლის დეკრეტით დაკანონდა, ერთი მისიაში მომსახურე სასულიერო პირის წლიური ანაზღაურება 15 სკუდოთი განისაზღვრა. გორის კაპუცინთა მისიის ხელმძღვანელი ჯუზეპე ანტონიო რომანო, რომელმაც წლები გაატარა ქართლში, მას როგორც მისიის პასუხისმგებელ პირს, ხშირად უწევდა თბილისში, ერევანში და კავკასიის სხვა ქალაქებში სტუმრობა, იგი უშუალოდ იყო ადგილობრივ პროცესებში ჩართული, ყველა ადგილობრივი ნიუანსის გათვალისწინებითა და გაანგარიშებით ასკვნის, რომ გორში ან თბილისში მოღვაწე მისიონერ მღვდელ-მონაზონს, მოკრძალებული ცხოვრებისათვის, ისე რომ მხოლოდ სულების ხსნით ყოფილიყო დაკავებული და სამედიცინო პრაქტიკისაგან თავი შეეკავებინა, სჭირდებოდა მინიმუმ 22-25 სკუდო.⁴ ხოლო წარ-

მატებული საქმიანობისათვის ვიცე-პრეფექტ ფრა ბერნარდო მარია და ნაპოლის გაანგარიშებით ადამიანზე 40 სკუდო იყო აუცილებელი.⁵

XVII საუკუნის თბილისსა ან გორში, პრობლემა იყო ევროპიდან გამოგზავნილი კორესპოდენტების, მათ შორის ფულადი გზავნილების, მიღება. ქართლში მოღვაწე მისიონერებისათვის გამოგზავნილი გზავნილები ერევანში ჩამოდიოდა, სადაც ფრანგული მისია ინახავდა მათ, ვიდრე ქართლიდან კაპუცინი მამები არ ჩააკითხავდნენ. იმხანად თბილისიდან ერევანამდე ცხენით მგზავრობას ნორმალურ ვითარებასი ოთხი დღე-ღამე სჭირდებოდა. ვინაიდან რომიდან გამოგზავნილი ანაზღაურება სისტემატურად იგვიანებდა, შესაძლებელი იყო საერთოდაც გზაში დაკარგულიყო, განსაკუთრებით ომიანობისა და შინა აშლილობების დროს, ქართლში კაპუცინთა მისიონის წევრები თანხების მწვავე უკმარისობას განიცდიდნენ. სწორედ ამიტომ, უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში, იძულებულნი იყვნენ ადგილობრივი მეფეებთანაგან ესესხათ ფული, რაც კიდევ უფრო მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში აყენებდა მისიას. ვინაიდან მუდმივად რთული გარე პოლიტიკური, უფრო მეტად კი შიდა არეული ვითარების გამო, გორში „ორმაგი გირაოს უზომო პროცენტის გარეშე სესხს არ იძლევიან“⁶

კაპუცინი მამების მიერ რომში გაგზავნილ წერილებში იკვეთება კიდევ ერთი წინააღმდეგობა. მისიის პრეფექტის წერილებში ხაზგასმულ ინფორმაციას შორის, რომ „საქართველოს მისიონი ერთ-ერთი ყველაზე საიმედო, ნაყოფიერი და თავისუფალია მთელს აღმოსავლეთში. აქ ჩვენ საეკლესიო მსახურებას ისე თავისუფლად ვწევით, როგორც დაწესებულია რომის წმინდა ეკლესიის მიერ.“⁷ თუმცა, რელაციებში არაერთგზის გამოსჭვივის წუხილი, რომ კათოლიკობა მიღებული ქალაქის მკვიდრი სომხები, მიუხედავად თავიანთი შეძლებული მდგომარეობისა, სასტიკ დევნას განიცდიან როგორც ნათესავებისა და თანამოქალაქეების, ასევე სომეხი სამღვდელთა მხრიდან და კათოლიკურ ტაძარს მხოლოდ ღამით და უჩუმრად სტუმრობენ. ანუ წარმოგვიდგება ამგვარი სურათი - პირველი, რომ ქართლის მეფე-მთავრები არ, ან ვერ იცავენ თავიანთ საგანმგებლო ტერიტორიაზე, ვერც მათივე თხოვნით მოწვეულ მისიონერებს და ვერც მათ ქვეშევრდომ კათოლიკე მორწმუნეებს.

მეორე - ქალაქის მოსახლეობა თანახმაა იმოქმედოს კათოლიკურმა მისიამ, რათა მოსახლეობამ შესძლოს იმკურნალოს კაპუცინ მამებთან, მაგრამ ასევე ქალაქის მოსახლეობა ცდილობს გააკონტროლონ ისინი და მოსთხოვონ იტალიელ კათოლიკეებს, ადგილობრივი წესით მკაცრად მარხულობა. მოქალაქეებს სურთ რომ კაპუცინებმა უფასოდ უმკურნალონ, უსასყიდლოდ ასწავლონ მათ ბავშვები მი-

4 სკუდო ვერცხლის მონეტა, ფრანგული ეკიუს ანალოგი იჭრებოდა პაპის ოლქში, ასევე სხვა იტალიურ სამთავროებში. შეიცავდა დაახლოებით 25 გრამამდე ვერცხლს.

5 იქვე, გვ.120

6 იქვე, გვ.99

7 იქვე, გვ.55, გვ. 117.

სიის სკოლაში და ამავე დროს არ სურთ დაეხმარონ მისიონერებს, ხელს უშალიან მისიის წარმართვაში, ცდილობენ აუკრძალონ თანამოქალაქეებს კათოლიკობის აღიარება. ამგვარი ორმაგი სტანდარტი იწვევდა კაპუცინთა განცვიფრებას და ხშირად არაკეთესინდისიერი დამოკიდებულებით ხსნიდნენ კაპუცინთა მისიის პრეფექტები ქართლში მათ მიერ გადატანილ გაჭირვებას.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი კუთხით არის საინტერესო ქართლიდან (თბილისი და გორი), რომში გაგზავნილი რელაციონები. ამ მოხსენებებში მცდელობაა გაანალიზონ იმ ეპიქის გეოსტრატეგიული ვექტორები. ევროპაში ბურჟუაზიის გაძლიერებასთან და აღმოსავლეთთან ვაჭრობის გაფართოების პალაღელურად, ევროპელთა მხრიდან, უკვე ნათლად იკვეთება საქართველოზე გამავალი გზით დაინტერესების ნიშნები.

ჩვენდა სამუხაროდ, XVII საუკუნეშიც, ისევე როგორც დღეს, გარე ძალებს, საქართველოსთან მიმართებით საკუთარი შორსმომავალი ინტერესები გააჩნდათ. ყველა პოლიტიკური მოთამაშის მიზნების გაანალიზებას არ შეუვდგებოდა, მაგრამ იტალიელ მისიონერებს აფრთხობთ ქართლში ფრანგი ვაჭრების შემოსვლის ალბათობა, ვინაიდან ისინი (ფრანგები ნ.ბ.) უმეტესად „ჭუგენოტები ანდა კალვინისტები არიან. როცა მათ ვაძლევდით თავშესაფარს, ჩვენს სახლებში, ვიფარებდით და ვიცავდით მათ საქონელს დიდი საფრთხისაგან. შემდეგ ერთი ფრანგი ფარულად ჩვენს ახალმოქცეულ კათოლიკეს აქეზებდა რომის პაპისა და მისი უზენაესი ხელისუფლების წინააღმდეგ. ფრანგ ვაჭრებს სურთ სავაჭრო გზა გაკვალონ კონსტანტინოპოლიდან სამეგრელომდე, აქედან საქართველომდე და შემდეგ სპარსეთამდე“.⁸

კაპუცინთა პრეფექტის შიშები სავსებით საფუძვლიანია, რადგან ფრანგი ბურჟუების დიდი ნაწილი მართლაც პროტესტანტი იყო და მათი შემოსვლა საფრთხე შეუქმნიდა კათოლიკურ მისიებს, საქართველოდან დაწყებული ირანით დასრულებული.

ქართლიდან რომში გაგზავნილი კაპუცინ მამათა წერილები, საუკეთესო წყაროა, იმ ეპიქის თბილისისა და გორის დემოგრაფიული სურათის აღსადგენად. მართალია იმ ეპოქის ქართლის ქალაქები მოსახლეობის ეთნიკურობის საკითხი საკმაოდ სენსიტიური თემაა, მაგრამ რომში გაგზავნილ რელაციებში, ქალაქის მაცხოვრებელთა ეთნიკურობასთან დაკავშირებით არაერთი ფაქტი ფიგურირებს. კაპუცინ მამათა რელაციები ის დოკუმენტური წყაროა, რომელიც გვიანი შუა საუკუნეების თბილისისა და გორის დემოგრაფიულ სურათს წარმოგვიდგენს.

XVII საუკუნის თბილისშიც და გორშიც, კათოლიკობა მიღებულ რიგითი მოქალაქეები ქართველებიც არიან და სომხებიც. მათი უმრავლესობა ადგილობრივია, მათი საკუთარი სახელებიდან გამომდინარე ჩანს, რომ ისინი ეთნიკურად ქართველები არიან.

თუმცა მრავლად არიან ადგილობრივი ასევე ირანის სხვადასხვა ქალაქებიდან გადმოსული სომეხი ვაჭრები ასევე ევროპიდან ცამოსული ცალკეული ოჯახებიც. დიდებულები კი უკლებრივ ყველანი ეთნიკურად ქართველები არიან.⁹

აქ გასაკვირი არაფერია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კათოლიკური მისიები როგორც ქართლში ასევე სამხრეთ კავკასიის სხვადასხვა სახანოების დიდ ქალაქებში მოქმედებდნენ და მათი მრევლიც თავისუფალი მოქალაქეებისაგან შედგებოდა. თუ არ ჩავთვლით ცალკეულ ქართველ დიდებულებს, აღმოსავლეთ საქართველოს ქალაქების მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ფეოდალური ეპოქის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ეთნიკურად არაქართველი ხელოსნებისა და ვაჭრებისაგან შედგებოდა.

რომში გაგზავნილ რელაციონებში, წამოწეულია გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოსათვის დამახასიათებელი კიდევ ერთი მწვავე თემა - ადამიანებით ვაჭრობა. კაპუცინი მამების რომში გაგზავნილი წერილებით, ზუსტი წარმოდგენა გვექმნება ამ საშინელი, არაადამიანური, თუმცა იმ პერიოდში საკმაოდ წარმატებული ლეგალური საქმიანობისადმი, რასაც ადამიანებით ვაჭრობა ჰქვია. კათოლიკე მისიონერები ცდილობდნენ მათი გაჭირვებული მატერიალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ყოველწლიურად ერთი ან ორი ქრისტიანი ბავშვი მაინც გამოესყიდათ. კათოლიკე მამებმა იცოდნენ რა, რომ მონად გაყიდულ ადამიანებს, ახალი პატრონები ისლამს მიაღებინებდნენ და ამით სამუდამო განწირავდნენ მათ სულს. კაპუცინ ბერ-მონაზვნებს, თავიანთ საქმიანობაში, ერთ-ერთ უმთავრეს მისიად, ქრისტიანთა სულების გადარჩენა მიაჩნდათ და ფრიად გაოცებულნი და აღშფოთებულნი იყვნენ იმ გარემოებით, რომ ქრისტიანი მეზობლები, თავიანთ ყმებს ისლამურ სამყაროში გასაყიდად იმეტებდნენ და ამით მათ სულს სამუდამო განსაცდელში აგდებდნენ.

კიდევ ერთი პრობლემა რომლის შესახებაც მისიონერთა მიერ გაგზავნილი წერილებიდან ვიგებთ, ეს სამკურნალო ნამღების საოცარი დეფიციტია. „რადგან საქართველოში მათი შეძენა შეუძლებელია მხოლოდ ორი ან სამი თურქისაგან და იგი იმდენად ძვირია, რომ ყველაზე მდიდრებს თუ შეუძლიათ ნამღების ყიდვა“¹⁰. ქართლში მოქმედი მისიონების ხელმძღვანელობის პრობლემაც სწორედ ნამღების სიძვირეა. კაპუცინი მამები იძულებულნი არიან მონყალების საშუალებით მიღებული თანხის ან საკვები პროდუქტის ნაწილი გაცვალონ ნამღებში. ნამღები კი მისიონერებს ადგილობრივი მოსახლეობის მკურნალობისთვის სჭირდებათ.

მკურნალობა საქართველოში მოღვაწე კაპუცინი მამების დამატებითი შემოსავალი და არაფორმალური საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფერო გახდა. იმ დროის მრავალი თბილისელი

8 იქვე გვ.57.

9 იქვე, გვ.156-157

10 იქვე გვ.90

ან გორელი მოქალაქე, სწორედ კაპუცინ მამათა მკურნალობის საშუალებით გადაურჩა სხვადასხვა საშინელ სენს, რომლისგან გამკურნავიც იმ ხანად არც არავინ იყო გარდაკაპუცინი მამებისა. საქართველოში კაპუცინებს მხოლოდ ექიმობით შეეძლოთ არსებობა, წამლების შესაძენად კი ერევანში უწევდათ ჩასვლა სადაც წამლები „ჩამოაქვთ მთელი აზიიდან და ინდოეთიდან და სულ მცირე ფასად იყიდება“¹¹ ამ პრობლემის გამოსწორებისათვის კაპუცინებს სურდათ ერევანშიც დაეფუძნებინათ თავიანთი მისიის ფილიალი, რომ ფოსტა, გზავნილები და წამლები უფრო მოკლე დროში ჩამოეტანათ თბილისსა და გორში. თუ წამლებს საბითუმო ფასად შეიძენდნენ მაშინ „მამა-მისიონერები შეძლებდნენ ისე ექიმობას, რომ არ მოუხდებოდათ, მძიმე შრომის გადატანა, ხოლო წამლებისა და მკურნალობის სანაცვლოც, შეეძლოთ არ გამოერთმიათ ფული, არამედ ეთხოვათ სხვა, ადვილად მისაწვდომი საკვები, როგორიცაა ბრინჯი, ზეთი და სხვა, რომელიც აქვთ ღარიბებსაც და მდიდრებსაც“.¹² სწორედ ამ პრაქტიკული მოსაზრებით აიხსნება ქართლის მისიონის მესვეურთა მიერ ერევანში მისიის ფილიალის გახსნის სურვილი, რაც რომში ხელმძღვანელობასთან გაგზავნილი არაერთ წერილში არის ასახული.

კაპუცინი მამების სპეციალურმა განსწავლულობამ სამედიცინო სფეროში, ფაქტიურად განსაზღვრა მათი ორდენით ქართველი მონარქების დაინტერესება. მკურნალებზე მოთხოვნა შემდგომ საუკუნეებშიც უმთავრესი განმსაზღვრელი ფაქტორი გახლდათ კაპუცინების მისიების ფუნქციონირებისა საქართველოში. კაპუცინებთან დამოკიდებულებაზე, მათი ქართლში ყოფნის აუცილებლობაზე, ყველაზე თვალსაჩინო მეტყველებს 1761 წელს, ერეკლე II-ის მიერ, ახალციხეში კაპუცინთა მისიის ხელმძღვანელთან, მამა ლეონარდო ვიტერბოელთან გაგზავნილი წერილი. მართალია სამედიცინო უნარები მეტწილად ეხმარებოდათ კაპუცინ მამებს თავის გატანასა და მისიის მეტნაკლებად წარმატებულ განხორციელებაში. თბილისელ და გორელ მოქალაქეებს ჯანმრთელობის პრობლემები აიძულებდათ ხშირად მიემართად კათოლიკე სასულიერო პირებისათვის, ეს მატერიალური თვალსაზრისით სასარგებლო იყო მისიონერებისათვის, თუმცა სულიერი მოწოდების კუთხიდან გამომდინარე კაპუცინი მამები არც თუ კმაყოფილები იყვნენ მათი მისიის სპეციფიკის ორიენტირის ცვლილებით.¹³

ქართლში მოღვაწე კაპუცინ მამები, „სხვადასხვა საჭიროებამ აიძულა, დაეწყოთ ფულის აღება მკურნალობისთვის“¹⁴, და ეს ფაქტი, მუდმივ სინდი-

სის ქეჯნას იწვევს მათში. ამიტომ რომში საკუთარ ხელმძღვანელობასთან გაგზავნილ ყველა რელაციონში, სინანულს გამოთქვამენ ამ იძულებითი ქმედების გამო.

რომში გაგზავნილ წერილებში იკითხება ერთის შეხედვით უმნიშვნელო მაგრამ ყოფითი თვალსაზრისით საყურადღებო დეტალი. მისიის ხელმძღვანელობას, კაპუცინი მისიონერი ჯუზეპე ანტონიო რომანო თხოვს, რომ „აქ გამოსაგზავნი მისიონერები შეკრიბონ ერთსა და იმავე პროვინციაში, რათა მათ უფრო მეგობრულად იმუშაონ მისიონის კეთილდღეობისათვის; გარდა ამისა, ყველა ისინი უნდა იყვნენ მოქადაგნი და არა უბრალო მღვდლები“.¹⁵ ამ ფრაზიდან იკვეთება, რომ ფეოდალურ ერთეულებად დაქუცმაცებულ იტალიაში, ისევე როგორც საქართველოში, კუთხურობის პრობლემა მეტად მწვავედ იჩანდა თავს და თვით საერთო მიზნით გაერთიანებულ მისიებშიც კი კუთხურ წარმომავლობას დიდი ყურადღება ექცეოდა.

რომში გაგზავნილი წერილებიდან იმასაც ვარკვევთ, რომ საქართველოში მოღვაწე კაპუცინი მამები, ადგილობრივი რელობიდან გამომდინარე იძულებულნი იყვნენ ქართულთან ერთად შეესწავლად ბერძნული, სომხური, არაბული, სპარსული და თურქული ენები. „გამოაგზავნეთ წიგნები სადაო საკითხებზე და გრამატიკაზე, რადგან ჩვენს მისიონერებს მრავალი ენის გამოყენება გვიხდება“.¹⁶ ადგილობრივი ენების დაუფლებას მისიის ხელმძღვანელობა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, სწორედ ამით აიხსნება ადგილობრივი მისიების პრეფექტების მოთხოვნები, რომ რაც შეიძლება დიდხანს დარჩენილიყვნენ ის მისიონერები, ვინც შესძლო ქართული და სხვა ადგილობრივ გამოყენებადი ენების ათვისება.

წმინდა საყდარი მე-17 საუკუნეში უკვე იმ ძალაუფლებასა და საერთაშორისო გავლენას აღარ იყო, რაც შუა საუკუნეებში, როდესაც პაპების ძალაუფლება ზენიტში იყო, (მაგალითად პაპ ინოკენტი III-ს, ისტორიკოსები თვლიან ყველაზე ძლევაშოსილ ადამიანად ევროპაში), რომს არც ძალა, არც ფინანსები და არც უწინდელი ავტორიტეტი გააჩნდა, რომ ქმედითი დახმარება აღმოეჩინა საქართველოსთვის ან თუნდაც აქ მოქმედი მისიებისთვის. მისიებს, როგორც წესი, მისი გამომგზავნელი ორდენი აფინანსებდა, ხოლო კაპუცინების ორდენი არც ისე გავლენიანი იყო, როგორც, მაგალითად, იეზუიტების ორდენი, თან მათი ქარიზმაც მკაცრი სილატაკის დაცვა გახლდათ, ამიტომაც მისიების წარმომადგენლებს უჭირდათ ქართლში მოღვაწეობა. ეს კარგად ჰქონდათ გაცნობიერებული რომში და ამიტომაც გადაწყვიტეს 1672 და შემდგომ 1677 წლებში კაპუცინთა ქართლის მისიონის ფრანგებისათვის გადაცემა. ფრანგულ მისიონს, ჩანს, მეტი დახმარება ექნებო-

მი მიწერილი ' წერილი. ევროპული წყაროები საქართველოს შესახებ. თბილისი 2018 გვ.115

15 იქვე, 93.

16 იქვე, 94.

11 იქვე, გვ.90

12 იქვე, გვ.90

13 ბარდაველიძე ნ. საქართველო-რომის ურთიერთობათა მატანის ახალი ფურცლები, ჟურნ. „საბა“, 2014, №9, გვ.16.

14 საქართველოს კაცინთა მისიონის პრეფექტის სერაფინო და მელიკოკას მიერ თბილისიდან 1674 წლის 18 ოქტომბერს წმ. კონგრეგაცია „დე პროპაგანდა ფიდესად-

და საფრანგეთისაგან. ქართლში მოღვაწე იტალიელ კაპუცინებს კი არ უნდოდათ შეჩვეული მისიონის დატოვება და ახალ, უცხო ადგილზე გადასვლა. ამ უარს კაპუცინები ხსნიდნენ იმ მიზეზით, რომ ეს „არახელსაყრელი და საზიანოა იტალიელი ერისათვის“¹⁷ და აქ გასაკვირი არაფერია, სასულიერო პირებიც ჩვეულებრივი ადამიანები არიან და ადამიანური თვისებებიც და მოტივებიც თითქმის ისეთივე აქვთ როგორც ერისკაცებს.

ქართლში ფრანგი მისიონერების შემოსვლა ხელს შეუწყობდა საფრანგეთსა და ირანს შორის ვაჭრობის განვითარებას, საქართველო კი სატრანზიტო გზაზე მდებარეობდა და საფრანგეთის დაინტერესება ჩვენი ქვეყნით, რეალურ სახეს მიიღებდა. დაახლოებით 40 წლით ადრე დაიწყებოდა ის პროცესი, რაზეც შემდგომ ვახტანგ მეექვსე და სულხან ორბელიანი ოცნებობდნენ. XVII საუკუნის 70-იან წლებში, საფრანგეთს ინტერესი და ძალაც მეტი ჰქონდა, ლუი XIV-ც ახალგაზრდა და ენერგიით აღსავსე იყო, ვიდრე 1714 წელს, როდესაც სულხან ორბელიანის ელჩობა შედგა. იმხანად მეფეც უკვე მოხუცი იყო, საფრანგეთიც ინგლისთან ომში დამარცხებული და რუსეთის ექსპანსიონისტური ინტერესებიც გაზრდილი. ძნელი სათქმელია, როგორ განვითარდებოდა საერთაშორისო ურთიერთობები ევროპასთან, დააღწევდა თუ არა თავს საქართველო ფეოდალურ დაქუცმაცებულობასა და მატერიალურ გაჭირვებას, მეზობელ სახელმწიფოთა მხრიდან პოლიტიკურ ზეწოლებს, მაგრამ, შესაძლოა, საფრანგეთთან კავშირებისა და თანამშრომლობის დამყარებით ქართლის მეფეების ავტორიტეტი და გავლენა ქართულ სამეფო-სამთავროებზე გაზრდილიყო. საბოლოო ჯამში კი ევროპულ ორიენტაციას რეალური სახე მიეღო და ორასწლიანი რუსული ბატონობის ეპოქაც აღარ დამდგარიყო. თუმცა ეს ფანტაზიის სფეროა და ისტორიას ფანტაზიები არ უყვარს.

ქართველ მონარქებსა და დიდებულებს, არასწორ ინფორმაციებზე დაყრდნობით, მცდარი იმედი ჰქონდათ, რომ წმინდა საყდარი მათი პირადი პრობლემების გადაჭრაში მნიშვნელოვან დახმარებას, მათ შორის მატერიალურს, გაუწევდა. ხოლო როცა ეს დახმარება არ იყო და, პირიქით, მისიონერებს სჭირდებოდათ ადგილობრივ მმართველთაგან მხარდაჭერა, ილუზიები ქრებოდა და მისიები ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან მხარდაჭერის გარეშე რჩებოდნენ, ვიდრე რაიმე ექსტრემალური სიტუაცია არ აიძულებდათ ადგილობრივ მმართველებს გახსენებოდათ მათგან სრულიად უსაფუძვლოდ მივიწყებული კათოლიკე მისიონერები. და ეს პერიოდული იგნორირება, მხოლოდ პირადი ინტერესებით ნაკარნახევი მცდელობები წმინდა საყდართან ურთიერთობების მოგვარებისა,

17 საქართველოს კაცინთა მისიონის პრეფექტის სერაფინო და მელიკოკას 1674 წლის 18 ოქტომბრის წერილი. გვ.47.

გახლდათ მიზეზი რომის მხრიდან უნდობლობისა და არათანმიმდევრული თანამშრომლობითი ურთიერთობებისა. სწორედ ამიტომ, განსხვავებით ოსმალეთისა, სადაც ქრისტიან მისიონერებს თითქოს უარესი პირობები ჰქონდათ თავიანთი საქმიანობის წარმართვისა, საქართველოში კათოლიკეებმა ბევრად მრავალრიცხოვანი, თანმიმდევრული, ერთგული მრევლი შეიძინეს ქართველთა და სომეხთა შორის და მრევლმაც, ახალციხის საფაშოს რუსეთის იმპერიაში შემოსვლის შემდგომ, ხელი შეუწო საქართველოს ტერიტორიაზე რეალური კათოლიკური საკრებულოების არსებობას.

საქართველოში კაპუცინთა მისიის პრობლემების ზუსტი განსაზღვრა ჩამოაყალიბა და ერთგვარი შეჯამება წარმოადგინა უფროსმა მოქადაგემ და საქართველოს მისიონის ვიცე-პრეფექტმა ფრა'ბერნარდო მარია და ნაპოლიმ. ეს რელაციონი დაცულია რწმენის გავრცელების კონგრეგაციის არქივში. ამ მოხსენებით წერილში ფრა'ბერნარდო ქართლის მისიონის მოღვაწეობის პრობლემების წარმატებით გადაჭრისათვის აუცილებელ ოთხ უმთავრეს წინააღმდეგობას აანალიზებს.¹⁸

პირველი - ეს მისიონის კადრების სწორი, მიზანდასახული შერჩევაა. თანამედროვე ტერმინოლოგიით, გუნდურად მუშაობისათვის აუცილებელი სწორი, პიროვნულ ფაქტორზე ორიენტირებული გარემოს შექმნაა.

მეორე პრობლემა ფრა'ბერნარდო თვლის ყოველწლიური დაფინანსების უკმარისობას, რაც საქართველოში მოღვაწე მისიონერებისათვის არასაკმარისი დოტაციაა. ქართული რეალობიდან გამომდინარე, აქ მოღვაწე მისიონერები თავიანთი ორდენის წესდებით გათვალისწინებული სილატაკის დემონსტრირებით კათოლიკე ეკლესიას ავტორიტეტს ვერ მოუხვეჭდნენ.

მესამე პრობლემა ეს კაპუცინთა საექიმო საქმიანობით ზედმეტად დაკავებაა, რის გამოც მისიონერები მთავარ საქმიანობას ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ.¹⁹

მეოთხე პრობლემა ეხებოდა ახალგაზრდების ფორმაციას, აღზრდა-განათლებას რომში, წმინდა კონგრეგაციის სასულიერო სასწავლებლებში, რაც მეტად რთული გახლდათ, არა იმდენად თანხების, რამდენადაც გზაში ყმანვილების ოსმალთა მხრიდან მოტაცებისა და ტყვედ გაყიდვის საფრთხის გამო. ეფექტურ გამოსავალს ფრა'ბერნარდო ხედავს საქართველოში მათ მიერ დაარსებულ სკოლებში, ევროპიდან კარგი პედაგოგების მოწვევას. ამით თანხებიც დაიზოგებოდა და ბევრად მეტი ქართველი ახალგაზრდა მიიღებდა განათლებას. ფრა'ბერ-

18 ევროპული წყაროები საქართველოს შესახებ, თბილისი, 2018, გვ.117.

19 როგორც არაერთგზის ავლნიშნეთ, საექიმო საქმიანობით მისიონერების დაკავება გამონეწეული იყო ერთის მხრივ ადგილობრივ ხელისუფალთა და მოსახლეობის სურვილით, მეორეს მხრივ მისიონერთა მუდმივი მატერიალური გაჭირვებით

ნარდოს აზრით, ამ პრობლემათა გადაჭრა წარმატებულს გახდიდა ქართლის მისიონის საქმიანობას და, ჩვენი გადასახედიდან, ამ მისიონის წარმატება სასიკეთო იქნებოდა მე-17 საუკუნის ქართლში ევროპული განათლების დანერგვასა და ევროპასთან კავშირების განმტკიცებაში.

და ბოლოს, კიდევ ერთი მთავარი მიზეზი და გასაღები იმისა, თუ რატომ ვერ ხორციელდებოდა საქართველოში კათოლიკეთა წარმატებული მისია. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ პრობლემებთან შედარებით, მნიშვნელოვანი ის ფაქტორი გახლდათ, რომ არ იყო ადგილობრივი კათოლიკე ეპისკოპოსი, რომელიც ადგილზევე მყისიერად გადანყვებდა და თავადვე მოაგვარებდა ყველა წამოჭრილ პრობლემას, ვისაც ექნებოდა პირდაპირი ურთიერთობა წმინდა საყდართან და ადგილობრივ უმაღლეს ხელისუფლებასთან, ვის ავტორიტეტსაც ანგარიშს გაუწევდა საერო და სასულიერო იერარქია, და ვინც თავის სფეროში გამაერთიანებელი იქნებოდა სრულიად საქართველოს კათოლიკე მრევლისა.

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში, ქართლში კერ-

ძოდ თბილისსა და გორში მოღვაწე კაპუცინი მამების მიერ რომში გაგზავნილი მოხსენებითი წერილები, ერთ-ერთი საუკეთესო წყაროა იმ პერიოდის ქალაქური ყოფის სურათების აღდგენის თვალსაზრისით. ამ რელაციონებში უშუალო თვითმხილველთა მიერ თვალსაჩინოდ არის აღწერილი გვიანი ფეოდალური ეპოქის საქართველოს ორი ყველაზე გამორჩეული ქალაქის ყოფა, თავისი ნათელი თუ ჩრდილოვანი მხარეებით. ასევე ეს წყაროები შეიცავენ მნიშვნელოვან ინფორმაციას სამხრეთ კავკასიის სხვა კუთხეებზეც, რეგიონის სოციო-ეკონომიკურ კავშირებზე, კულტურულ ურთიერთობებზე. ამ რელაციების განსაკუთრებული ღირებულება მათი ავტორების მხრიდან გამოვლენილი ობიექტურობა და დამოუკიდებელი შეფასებაა იმ ფაქტებისა და მოვლენებისა რომელთა უშუალო თვითმხილველები და მონაწილეებიც იყვნენ საქართველოში მისიაში მსახურების დროს. ამიტომ იტალიელი კაპუცინი მამების რელაციებში აღწერილი ქართლის ქალაქური ყოფის სურათი, იმ ეპოქის სხვა წყაროებთან შედარებით, ყველაზე სრულად და შეულამაზებლად აღწერს იმ ეპოქის რეალობას.